

Теорія і методика управління освітою

УДК 376.1:373.3/.5-052(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17491637>

Роль громади та сім'ї у процесі організації інклюзивного освітнього середовища в умовах сільської школи

Козій Василина-Марія Ігорівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти у Львівському національному університеті імені Івана Франка, факультет педагогічної освіти

vasilinakozij42@gmail.com

ORCID – 0009-0007-6794-4400

Мачинська Наталя Ігорівна

науковий керівник, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти, доктор педагогічних наук, професор, Львівський національний університет

імені Івана Франка

nataliya.machynska@gmail.com

ORCID – 0000-0003-0309-7074

Прийнято: 15.10.2025 | Опубліковано: 31.10.2025

***Анотація:** У статті розкрито роль громади та сім'ї у процесі формування й розвитку інклюзивного освітнього середовища в умовах сільської школи. Висвітлено сучасні тенденції впровадження інклюзивної освіти, проаналізовано основні бар'єри та ресурси, що впливають на ефективність залучення дітей з особливими освітніми потребами до спільного навчання. Обґрунтовано, що інклюзія у сільських територіальних громадах має свою специфіку, зумовлену кадровим дефіцитом, нестачею спеціалістів, обмеженим*

доступом до корекційно-розвиткових послуг, недостатнім рівнем матеріально-технічного забезпечення та соціальною замкненістю малих поселень. Школа в таких умовах виконує роль координатора між учнями, батьками, педагогами, інклюзивно-ресурсними центрами, представниками громади та місцевої влади, формуючи мережу партнерської взаємодії для забезпечення потреб кожної дитини. У статті узагальнено наукові підходи до організації інклюзивного простору, розглянуто практичні аспекти взаємодії школи і сім'ї, проаналізовано роль громади у створенні сприятливих умов для розвитку дітей з ООП. Визначено, що ефективність інклюзивного освітнього процесу значною мірою залежить від готовності педагогічного колективу до співпраці з батьками, рівня обізнаності громади щодо принципів інклюзії та наявності системної управлінської підтримки. Особлива увага приділена питанням професійного розвитку педагогів, організації консультування сімей, розвитку інклюзивної культури у шкільному та позашкільному середовищі. Наголошено на важливості формування стійких комунікацій між усіма учасниками освітнього процесу, розвитку соціального партнерства та забезпечення рівного доступу до освіти незалежно від місця проживання. Отримані результати мають практичне значення для керівників закладів освіти, педагогів, психологів, соціальних працівників та представників місцевого самоврядування, оскільки можуть бути використані для удосконалення моделей управління інклюзивною освітою, створення безбар'єрного освітнього середовища та активізації співпраці школи, родини і громади в умовах сільських територіальних громад.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, сільська школа, громада, родина, партнерство, особливі освітні потреби, співпраця, соціальна взаємодія.

The role of the community and family in organizing an inclusive educational environment in rural schools

Kozii Vasylyna-Mariia Ihorivna

Master's degree student at Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of

Pedagogical Education

vasilinakozij42@gmail.com

ORCID – 0009-0007-6794-4400

Machynska Nataliia Ihorivna

Scientific supervisor, Head of the Department of Primary and Preschool Education, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Franko National

University of Lviv

nataliya.machynska@gmail.com

ORCID – 0000-0003-0309-7074

Abstract: *The article reveals the role of the community and the family in the process of forming and developing an inclusive educational environment in rural schools. It analyzes modern approaches to the implementation of inclusive education and identifies key factors that influence the effectiveness of integrating children with special educational needs into the learning space. It is substantiated that in rural areas, the problem of inclusion becomes particularly acute due to staff shortages, limited material resources, low parental awareness, and underdeveloped infrastructure. The study shows that the school acts as the core of social interaction, around which a partnership network of support is formed – including the teaching staff, family, inclusive resource center, local community, and municipal authorities. The article summarizes research findings devoted to the specifics of cooperation between the family and the school, the role of community initiatives in ensuring equal access to*

education, and the mechanisms for coordinating the actions of all participants in the inclusion process. It emphasizes that an important factor is the formation of an inclusive culture – a system of values based on respect, mutual support, and shared responsibility. The necessity of strengthening the managerial capacity of rural schools, improving interdepartmental cooperation, and expanding opportunities for training teachers and parents to work in an inclusive environment is highlighted. The obtained results have practical significance for school leaders, teachers, psychologists, and representatives of local communities, as they can be used to improve partnership models, develop support programs for children with special educational needs, and create a barrier-free educational environment in rural communities.

Keywords: *inclusive educational environment, rural school, community, family, partnership, special educational needs, cooperation, social interaction.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку освіти України ключовим напрямом стає впровадження інклюзивної моделі навчання, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, психічних, соціальних чи інших особливостей. Особливої актуальності ця проблематика набуває у контексті сільських територій, де доступ до ресурсів, спеціалізованих кадрів та підтримувальних сервісів є обмеженим, за офіційними даними МОН України, заклади освіти, де активно впроваджується інклюзія, забезпечено фахівцями на 81% [21]. За дослідженнями, які описали Будник О., Сидорів С., Серман Л. та ін., найбільше сільським школам для організації інклюзивного середовища не вистачає обладнання для дітей з особливими потребами (68.8% респондентів), фінансування для адаптації середовища (55.7%) [28]. Отже, однією з визначальних умов ефективної реалізації інклюзивного підходу в сільських школах є активна участь громади та родини у створенні та підтримці інклюзивного освітнього середовища, залучення спонсорів фінансування тощо. Саме в цьому контексті постає потреба

в глибокому аналізі взаємодії школи, сім'ї та місцевої громади як ключових суб'єктів інклюзивного процесу.

В умовах децентралізації, реформування системи освіти та посилення ролі територіальних громад особливо важливою є інтеграція зусиль різних соціальних інституцій у створенні доступного освітнього простору для всіх дітей без винятку. Необхідність формування сталої моделі партнерства між школою, родиною та громадою, яка ґрунтується на принципах поваги, взаємодії та підтримки, зумовлює потребу у теоретичному переосмисленні підходів до інклюзивної освіти у сільському контексті, що і обумовлює актуальність обраної нами теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування інклюзивного освітнього середовища, ролі школи, родини та громади в цьому процесі широко висвітлюються у працях українських науковців, які зосереджують увагу на теоретичних, організаційних та практичних аспектах реалізації інклюзії, виявленні чинників ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу та пошуку моделей партнерства в сільському контексті.

Науковці Єфременко А., Луканська Г. та Багно Я. дослідили сучасні виклики впровадження інклюзивної освіти в Україні, зокрема недостатню готовність педагогів, обмеженість ресурсів і вплив суспільних стереотипів, наголошуючи на важливості партнерства школи, родини та громади для формування ефективного інклюзивного середовища [9].

У статті Ісаєвої О. проведено емпіричне дослідження результатів упровадження інклюзивного навчання, яке засвідчило підвищення рівня соціальної адаптації та навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами, що підтверджує важливість системної взаємодії школи, родини та фахівців [13].

Дослідження Прохоренко Л. зосереджене на аналізі інклюзивності та безбар'єрності освітнього середовища в умовах війни, зокрема на виявленні психологічних і соціально-педагогічних факторів, що впливають на доступність освіти для дітей з особливими потребами. Авторка експериментально підтверджує, що ефективна взаємодія школи, родини та громади сприяє збереженню інклюзивних принципів навіть у кризових ситуаціях [18].

Кас'яненко О., Приходько Т. і Салюк І. розглянули специфіку організації інклюзивного освітнього середовища в умовах воєнного стану, виявивши такі основні виклики (недостатній доступ до ресурсів, порушення безпеки й потреба в психологічній підтримці) та запропонували гнучкі моделі адаптивного навчання, міжсекторальної співпраці й залучення громади як перспективні стратегії [14].

Мицик Г. [17]. та Воротинцева О. [5]. дослідили роль опорного закладу освіти сільської територіальної громади у системі забезпечення надання корекційно-розвиткових послуг для учнів з порушеннями мовлення, виокремивши організаційні та ресурсні складові функціонування таких закладів у сільському контексті, підкресливши, що школа є ключовою ланкою у забезпеченні доступу дітей до якісної освіти, адже координує фахову підтримку, здійснює адаптацію та інтеграцію учнів до повноцінного життя.

У дослідженні Бородіної О. та ін. проаналізовано рівень інклюзивності сільських спільнот у межах територіальних громад, зокрема визначено соціальні, економічні та інституційні чинники, що впливають на залучення мешканців до освітніх і громадських процесів. Автори підкреслюють, що активна участь шкіл у стратегіях розвитку громади сприяє підвищенню соціальної включеності та формуванню інклюзивного освітнього середовища [2].

У роботі Бойчук Ю. проаналізовано організацію партнерської взаємодії сім'ї і школи в умовах інклюзивної освіти, висвітлено ключові напрями співпраці (спільне планування, прийняття рішень, інформаційно-освітня підтримка батьків

та виявлено основні бар'єри й потенціали такої взаємодії з точки зору створення підтримувального середовища в школі [1].

У статті Лавренко С. О. досліджено особливості взаємодії школи та сім'ї в умовах інклюзивної освіти, зокрема виокремлено такі ключові напрями: співпрацю і комунікацію, індивідуалізований підхід до учнів, підтримку й ресурсне забезпечення, діагностику та оцінювання освітніх траєкторій [16].

Романенко О. у дослідженні виокремила ключові напрями просвітницької роботи з батьками дітей з ООП на етапі їх включення в інклюзивний освітній простір, зокрема: ознайомлення батьків із результатами психодіагностичного обстеження дитини, обговорення потенціалу її розвитку з метою визначення індивідуальної освітньої траєкторії, надання системи рекомендацій щодо організації середовища вдома, моніторингу адаптації дитини, а також інформування про значення стилів виховання в інклюзії [19].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну увагу науковців до проблеми інклюзивної освіти, окремі аспекти залишаються недостатньо дослідженими, особливо в контексті сільської школи. Потребує подальшого вивчення питання узгодженої взаємодії між школою, родиною та громадою, зокрема механізмів координації дій усіх учасників освітнього процесу. Недостатньо опрацьовано моделі ефективного менеджменту інклюзивної освіти за умов кадрового дефіциту й обмежених ресурсів, а також питання залучення громади до підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Вимагають уточнення підходи до оцінювання рівня інклюзивності середовища, забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу та розвитку партнерства між школою і батьками в умовах воєнних викликів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – проаналізувати роль громади та сім'ї у процесі організації інклюзивного освітнього середовища в умовах сільської школи шляхом аналізу сучасних

наукових підходів, нормативно-правового забезпечення та практичних моделей взаємодії.

Основні завдання дослідження включають:

1. Розкрити зміст поняття «інклюзивне освітнє середовище» в контексті функціонування сільської школи.
2. Вивчити сучасні підходи до залучення батьків та громади до організації інклюзивного освітнього процесу.
3. Проаналізувати чинники, які сприяють чи ускладнюють ефективну взаємодію між школою, родиною та громадою у створенні інклюзивного освітнього середовища.

У процесі написання статті застосовано такі методи: аналіз для вивчення наукових джерел, нормативних документів та статистики щодо інклюзивної освіти; синтез і узагальнення для поєднання результатів аналізу й формулювання висновків про стан та перспективи інклюзії в сільських школах; систематизація для впорядкування отриманої інформації; структурно-функціональний підхід для визначення ролей і взаємозв'язків школи, сім'ї та громади як основних суб'єктів інклюзивного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивне освітнє середовище виступає невід'ємною частиною сучасної освітньої моделі, яка базується на принципах доступності, рівності, участі та підтримки кожного здобувача освіти. У загальному значенні, інклюзивне освітнє середовище визначається як сукупність умов, ресурсів, взаємодій та педагогічних стратегій, які забезпечують ефективну участь усіх учнів, включно з тими, що мають особливі освітні потреби (ООП), у процесі навчання, виховання та соціалізації [27]. Згідно з офіційним визначенням МОН України, інклюзивне освітнє середовище – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії [12].

Розглядаючи процес функціонування сільської школи, інклюзивне освітнє середовище набуває особливих характеристик, обумовлених такими чинниками, як: територіальною віддаленістю, обмеженістю матеріально-технічних і кадрових ресурсів, зниженим рівнем обізнаності населення щодо принципів інклюзії, традиційними ціннісними установками місцевої спільноти. Інклюзивне освітнє середовище у сільській місцевості часто формується в умовах нестачі спеціалістів (дефектологів, логопедів, психологів), відсутності інфраструктурної підтримки та стійких стереотипів щодо дітей з ООП [10].

Не дивлячись на це, сільські школи мають потенціал для формування інклюзивного середовища шляхом тісної взаємодії між учасниками освітнього процесу, високого рівня соціальної згуртованості громади та індивідуалізованого підходу до навчання. Інклюзія в освіті має розглядатися не лише як інтеграція учнів з особливими потребами, а як глибока трансформація шкільної культури, практик і політик з метою досягнення освітньої справедливості для всіх.

У сільському контексті важливим чинником є міжінституційна взаємодія, коли школа співпрацює з органами місцевого самоврядування, соціальними службами, медичними закладами та батьківською спільнотою. Залучення місцевої громади до освітнього процесу дозволяє не лише компенсувати нестачу фахових ресурсів, а й сформувати стале середовище підтримки для дітей з ООП. Такий підхід узгоджується з моделлю «Whole School Approach», що підкреслює важливість командної роботи у побудові інклюзивного простору. Підхід WSA до інклюзивної освіти ґрунтується на узгодженні політики, культури та практик у межах усієї школи з метою формування інклюзивного освітнього середовища. Він передбачає колективну відповідальність усіх працівників, своєчасне виявлення й підтримку учнів з особливими потребами, адаптацію навчальних

програм та системи оцінювання, застосування диференційованого навчання, взаємодію педагогів і фахівців, а також організацію підтримки з боку однолітків для забезпечення рівного доступу до освіти [32].

Ключові проблеми впровадження інклюзивної освіти, на думку українських науковців, можна охарактеризувати кількома пунктами. По-перше, визначення груп дітей: «інвалідність» охоплює серйозні фізичні порушення, тоді як «спеціальні освітні потреби» стосуються легших порушень, які не завжди визнаються суспільством. По-друге, статистичні проблеми: за даними ВООЗ, до 2,5% дітей мають інвалідність, близько 8% – спеціальні освітні потреби, проте реальна кількість може бути значно вищою через методологічні розбіжності обліку між різними відомствами. По-третє, система пострадянських країн зберігає сегрегацію, різні органи ведуть окремий облік дітей, а спеціальна освіта обмежує контакт дітей з інвалідністю з їхніми здоровими однолітками. По-четверте, основні причини збереження спеціалізованих шкіл (низький рівень матеріального забезпечення сімей, відсутність альтернативної державної підтримки та вузький перелік визнаних інвалідностей). Нарешті, соціальні та психологічні бар'єри включають психологічну ворожість здорових громадян до осіб з інвалідністю, низьку соціальну активність самих дітей і недостатню готовність батьків та педагогів забезпечувати реалізацію права дітей на інклюзію [6].

К. Торо розглядає проблему ефективної реалізації інклюзивної освіти через професійне навчання вчителів. Авторка зазначає, що основна складність полягає в тому, що урядова політика, традиційні підходи до навчання педагогів та реальна практика інклюзії часто не узгоджені між собою. Через це невідомо, наскільки набуті в процесі професійного навчання знання та навички вчителів ефективно переносяться в класну роботу з учнями з різними потребами [30].

Українські дослідники (О. Бородіна, І. Прокопа, О. Фраєр) провели аналіз стану впровадження інклюзії в закладах освіти Локачинської територіальної

громади й дійшли таких висновків: після адміністративно-територіальної реформи сільські поселення інтегровані до територіальних громад, проте багато з них слабо включені, інклюзивний розвиток передбачає соціальне та економічне включення мешканців і забезпечення їм можливості впливати на рішення громади. Дослідження Локачинської ТГ показало, що сільські спільноти мають ресурси для розвитку, але низька економічна активність і монофункціональне сільське виробництво обмежують соціальну включеність. Низька інтеграція сільських шкіл у громаду, обмежені ресурси та відсутність різноманітних освітніх можливостей підвищують ризики соціального та економічного відторгнення учнів. Поліпшення інклюзивності можливе через залучення шкіл до стратегій розвитку громади, розширення освітніх програм та стимулювання взаємодії з різними соціальними та економічними сферами [2].

Отже, можемо підкреслити, що, у контексті функціонування сільської школи інклюзивне освітнє середовище – це не лише адаптація освітнього процесу до потреб конкретних учнів, а комплексна модель взаємодії, що включає соціальне партнерство, інституційну гнучкість та культурну чутливість. Розвиток такого середовища потребує системної підтримки з боку держави, громади, освітньої політики та наукового супроводу. Успішне впровадження інклюзивної освіти неможливе без активної участі сім'ї та місцевої громади, які є важливими учасниками навчального процесу. Сучасний досвід в Україні та світі дедалі більше підкреслює, що школа не повинна бути закритою установою, а є частиною ширшого соціального та культурного середовища.

У цьому контексті батьки, представники місцевої спільноти, громадські організації та органи державної влади відіграють ключову роль у формуванні та підтриманні інклюзивного освітнього середовища. Одним із провідних підходів до взаємодії школи та батьків є модель партнерської співпраці, що базується на засадах довіри, взаємної відповідальності та відкритості. За цією моделлю родина розглядається не як пасивний спостерігач, а як активний учасник процесу

формування індивідуальної траєкторії розвитку дитини з особливими освітніми потребами [24]. Згідно з дослідженням Джойс Епштейн [26], ефективно залучення батьків відбувається через шість напрямів партнерства: батьківство, комунікація, волонтерство, навчання вдома, участь у прийнятті рішень та співпраця з громадою.

Аналізуючи роботу сільських шкіл можна сказати, що зазначена модель набуває особливої ваги, адже тут спостерігається вищий рівень міжособистісної довіри та соціальної згуртованості, ніж у великих містах. Це, своєю чергою, створює передумови для створення горизонтальних зв'язків між школою та іншими соціальними акторами, зокрема сільською радою, релігійними організаціями, місцевими підприємцями, волонтерськими ініціативами тощо. Наприклад, залучення представників громади до участі у шкільних інклюзивних командах, організація просвітницьких заходів для населення, спільне вирішення логістичних чи фінансових питань – все це сприяє формуванню стійкої інклюзивної практики.

Європейська практика інклюзивної освіти активно підтримує мультидисциплінарний підхід, де школа, батьки та професіонали різних сфер (психологи, соціальні працівники, логопеди, медики) об'єднуються для створення індивідуальних освітніх траєкторій учнів. Цей підхід сприяє не лише розробці планів підтримки, а й забезпечує систематичний моніторинг та корекцію інклюзивних стратегій відповідно до змін у розвитку дитини. Згідно з дослідженнями Європейської платформи шкільної освіти, ефективність мультидисциплінарних команд залежить від таких умов, як належне лідерство, включаючи комунікативні навички та вміння вирішувати конфлікти. Крім того, важливою є наявність спільних стратегій та достатнього часу для їх реалізації. Також необхідно забезпечити обмін інформацією та ресурсами між учасниками команди для надання комплексної підтримки учням (Multidisciplinary teams | European School Education Platform).

У практиці українських сільських шкіл ефективним інструментом залучення батьків є діяльність батьківських комітетів, інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), а також реалізація проєктів, орієнтованих на розвиток освітньої інфраструктури та соціального капіталу громади. Варто зазначити, що саме ІРЦ виступають центрами посередництва між школами, родинами та іншими суб'єктами освітнього процесу, забезпечуючи консультативну, психолого-педагогічну та методичну підтримку.

Також перспективним напрямом є впровадження інформаційно-просвітницьких програм з інклюзії, орієнтованих на батьків та громадськість. Такі програми спрямовані на подолання упереджень, формування толерантного ставлення до дітей з ООП та підвищення рівня педагогічної культури населення. Наприклад, у рамках проєктів міжнародних донорських організацій, як-от UNICEF, реалізуються кампанії щодо роз'яснення сутності інклюзії у сільських громадах, що значно підвищує рівень обізнаності та мотивації до участі в інклюзивному процесі [31].

Досвід Європи та організацій, як UNICEF, показує, що інформаційно-просвітницькі програми з інклюзії для батьків і громадськості ефективно підвищують обізнаність та формують толерантне ставлення до дітей з ООП. В Україні такі програми можна адаптувати, поєднуючи просвітництво з практичними заходами: створенням локальних команд підтримки, інтеграцією тем інклюзії у шкільні та громадські ініціативи та системним моніторингом. Водночас існують певні проблеми: низький рівень обізнаності у сільських громадах, поширені стереотипи, брак фахівців та ресурсів, а також потреба у фінансуванні та залученні громади. Успішна імплементація потребує врахування локальних особливостей і поступового зміцнення суспільної підтримки інклюзії.

Окрему увагу заслуговує застосування цифрових технологій для забезпечення комунікації між школою та родиною. У сучасних умовах онлайн-консультації, цифрові щоденники, спільні чати та відеозустрічі стають

важливими інструментами підтримки батьків у процесі навчання їхніх дітей, особливо у віддалених сільських населених пунктах. Згідно з даними Фонду Східна Європа, з 2020 року в чотирьох регіонах України (Волинь, Одеська, Дніпропетровська та Вінницька області) реалізовувалася ініціатива з впровадження електронних щоденників та журналів для учнів і вчителів. Ця система була успішно впроваджена в 121 школі, що свідчить про певний прогрес у цифровізації освіти (East Europe Foundation, Electronic school diary). Однак, у сільських районах доступ до інтернету та цифрових пристроїв залишається обмеженим, що ускладнює ефективне використання онлайн-консультацій, цифрових щоденників та відеозустрічей. Для подолання цих бар'єрів необхідно розвивати інфраструктуру, забезпечувати доступ до цифрових пристроїв та інтернету, а також проводити навчання для вчителів та батьків з метою підвищення їх цифрової грамотності. Таким чином, сучасні підходи до залучення батьків та громади ґрунтуються на засадах партнерства, міжсекторальної співпраці, інформованої участі та спільної відповідальності. Особливого значення в умовах сільської місцевості набуває розвиток локального соціального капіталу та формування спільного бачення інклюзивної освіти як спільного добра.

Залучення батьків і громади до інклюзивного освітнього процесу розглядається у сучасній педагогічній науці як необхідна умова ефективної реалізації інклюзії, особливо в умовах сільських шкіл. Від активної участі родин, місцевих лідерів, громадських організацій та органів самоврядування залежить не лише соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами, але і якість та сталість освітніх змін у громаді загалом.

Поняття інклюзивного освітнього середовища у сільській школі не може бути розглянуте ізольовано від соціального контексту, в якому функціонує освітній заклад. Як показує сучасна практика, створення інклюзивного середовища передбачає не лише зміну внутрішньошкільної структури,

педагогічних підходів і матеріального забезпечення, але й залучення до процесу усіх зацікавлених сторін, зокрема родини учня та місцевої громади. Унікальні умови сільських територій, які поєднують високий рівень соціальної згуртованості та одночасну обмеженість ресурсів, формують потребу в особливих механізмах взаємодії між школою, сім'єю і громадою [20].

У цьому контексті важливо не лише визначити, що таке інклюзивне освітнє середовище, а й зосередитися на шляхах його реального втілення через активну участь батьків і громади. Взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу - це не допоміжний компонент, а стратегічна умова сталого функціонування інклюзії. Саме тому наступним важливим аналітичним кроком є характеристика сучасних підходів до залучення батьків та громад до інклюзивного освітнього процесу, з урахуванням як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду.

1. Партнерська модель взаємодії «школа – родина – громада». Ця модель є ключовим концептом у розвитку ефективного інклюзивного освітнього середовища, особливо в умовах сільської школи, де формальні й неформальні соціальні зв'язки часто є тіснішими, ніж у міському середовищі. Партнерська взаємодія ґрунтується на принципах рівноправності, поваги до досвіду кожного учасника, спільного прийняття рішень та розподілу відповідальності. У межах такого підходу батьки не лише долучаються до вирішення питань, пов'язаних з індивідуальною траєкторією навчання дитини з особливими освітніми потребами, а й виступають активними учасниками управлінських процесів у школі.

Наприклад, заохочення батьків до участі у шкільних радах, громадських обговореннях, тематичних комісіях чи волонтерських заходах дозволяє побудувати довіру між школою та родинами, що, своєю чергою, сприяє стійкості інклюзивних практик. Школа в такому випадку перетворюється на відкритий простір взаємодії, де кожен має змогу впливати на зміст, форми та стратегії освітнього процесу. Згідно з дослідженням, проведеним у Новоселицькій ЗОШ

I-III ступенів, партнерська взаємодія між педагогами, батьками та громадою є ключовою для створення комфортного та безпечного середовища для учнів [4].

2. Мультидисциплінарний підхід до підтримки учнів з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта сьогодні немислима без створення стійкої системи комплексного супроводу учнів. Основою такого супроводу є мультидисциплінарна команда, до якої входять педагогічні працівники, асистенти вчителя, практичні психологи, логопеди, спеціальні педагоги, медичні працівники, соціальні служби, а також батьки як повноправні учасники освітнього процесу. Важливим компонентом є участь представників громади, які можуть надати допомогу у формуванні безпечного та доступного освітнього простору – як фізичного (доступ до закладу, транспорт), так і соціального (розвиток толерантного ставлення, організація інклюзивних заходів). У Дніпрі, наприклад, діти з особливими потребами отримують безкоштовну допомогу від мультидисциплінарної команди, що включає медичних працівників, психологів та соціальних працівників. Цей підхід дозволяє забезпечити комплексну підтримку учнів та їхніх родин [22].

Родина в такій моделі виконує роль не лише інформатора про особливості дитини, але й партнера у виборі педагогічних стратегій, формуванні індивідуального плану розвитку, а також у реалізації рекомендацій фахівців у домашньому середовищі. Громада ж виступає як підтримувальна інфраструктура: організація дозвілля, відкриття інклюзивних гуртків, логістичні послуги для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, участь у соціальних кампаніях щодо інклюзії тощо. Усе це підвищує як якість інклюзивної освіти, так і рівень соціального прийняття дітей з ООП у сільських громадах.

3. Інформаційно-просвітницький підхід є важливим інструментом формування толерантного та інклюзивного середовища в громаді, сприяючи зміні громадської свідомості та боротьбі зі стереотипами щодо дітей з особливими освітніми потребами. Цей підхід включає проведення офлайн-

форматів, таких як відкриті лекції, батьківські форуми, шкільні фестивалі та тренінги з інклюзивної культури, а також онлайн-ініціативи, зокрема вебінари, відеоролики, публікації в соціальних мережах та місцевих медіа.

Зокрема, платформа «На Урок» пропонує серію вебінарів, спрямованих на підвищення обізнаності педагогів щодо інклюзивної освіти та боротьби з дискримінацією в освітньому середовищі. Також доступні онлайн-курси на платформі Inclusionium, які надають доступ до просвітницьких програм, навчальних курсів та корисних матеріалів, сприяючи розвитку інклюзивного середовища. Крім того, Міністерство культури та стратегічних комунікацій України спільно з Міністерством цифрової трансформації розробило освітній серіал «Гендерна рівність та соціальна інклюзія в комунікаціях», який надає практичні поради щодо інтеграції інклюзії в комунікаційні стратегії урядових організацій, медіа та рекламних агенцій [3].

4. Цифрові технології як інструмент залучення. Сучасні технології відкривають нові можливості для побудови ефективної комунікації між школою, родиною та громадою, особливо у віддалених сільських районах. Завдяки цифровим платформам – таким як електронні щоденники, мобільні додатки для зворотного зв'язку, відеозв'язок, чати у месенджерах чи сервіси для спільного планування – батьки можуть бути постійно поінформовані про успіхи дитини, освітні потреби, шкільні події та заходи.

Також цифрові ресурси дозволяють реалізовувати онлайн-курси для батьків з основ інклюзивної педагогіки, психолого-педагогічної підтримки, а також організувати дистанційні зустрічі з фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів. У багатьох громадах вже впроваджуються ініціативи, де шкільні сайти або Facebook-сторінки виступають платформами для поширення корисної інформації, навчальних матеріалів, оголошень про заходи та взаємодії між родинами. Такий формат дозволяє підтримувати постійний контакт навіть за

умов фізичної віддаленості та нестачі ресурсів, що є актуальним викликом для сільських закладів освіти [23].

Загалом, поєднання цих підходів – партнерства, мультидисциплінарної взаємодії, навчання через залучення, просвіти та цифрової підтримки – створює цілісну модель співпраці між школою, родиною та громадою, орієнтовану на інклюзивні цінності та сталі результати.

Підсумовуючи, сучасні підходи до залучення батьків і громади в інклюзивний освітній процес характеризуються багатовекторністю та динамічністю, поєднуючи міжособистісну співпрацю, міжсекторну взаємодію, технологічну підтримку та просвітницькі ініціативи. Ефективність інклюзії в сільських школах значною мірою визначається глибиною та системністю інтеграції цих підходів у локальну освітню практику, а також готовністю всіх учасників до співпраці, відкритістю до змін і наявністю професійної підтримки. Використання таких підходів дозволяє не лише адаптувати педагогічні стратегії до індивідуальних потреб учнів, а й формувати систему спільної відповідальності, де в центрі уваги – добробут і успішність кожної дитини. Водночас ефективність будь-яких моделей взаємодії залежить від соціального контексту, ресурсного потенціалу та рівня готовності громади та школи. У сільських умовах, де школа часто є осередком освітнього та культурного життя, особливого значення набуває якість цієї взаємодії. Реалізація інклюзії потребує не лише нормативного та методичного забезпечення, а й глибокого розуміння локальних умов, що включають професійну компетентність учасників, матеріально-технічну базу та соціокультурні норми громади.

Успішне функціонування інклюзивного освітнього середовища у сільських школах значною мірою залежить від злагодженої взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу – педагогами, родинами та громадою. Проте реалізація такої взаємодії нерідко стикається з низкою об'єктивних і суб'єктивних бар'єрів, які уповільнюють або ускладнюють процес створення

інклюзивного простору. Такі чинники можуть мати як соціальний, економічний, так і культурний характер, впливаючи на сприйняття інклюзії, готовність до змін та ефективність спільних дій. Розглянемо ключові з них детальніше:

1. Низький рівень обізнаності про інклюзію. Одним із найпоширеніших бар'єрів у сільських громадах є недостатнє розуміння сутності інклюзивної освіти серед батьків та місцевих жителів. Часто через брак інформації та стереотипні уявлення про дітей з особливими освітніми потребами виникає упереджене ставлення, що проявляється у стигматизації або навіть відторгненні таких дітей. Відсутність розуміння ролі батьків і громади у підтримці інклюзивного процесу спричиняє пасивність або опір. Для подолання цих перешкод важливо організовувати систематичні інформаційно-просвітницькі заходи, які б не лише роз'яснювали законодавчі норми й педагогічні підходи, а й сприяли формуванню емпатії та позитивного ставлення. Залучення батьків дітей з ООП як спікерів, а також участь у спільних тематичних тренінгах і дискусіях допомагає змінити суспільний клімат на більш відкритий [9].

2. Нестача фахової підтримки. У сільських школах значною проблемою залишається відсутність кваліфікованих спеціалістів, таких як дефектологи, логопеди, психологи та тьютори, які є ключовими для якісного впровадження інклюзивних практик. Часто вчителі перевантажені й не мають достатньої методичної підтримки, що призводить до недостатнього врахування індивідуальних потреб учнів з ООП. Ефективним способом вирішення цього питання є впровадження дистанційних консультацій та наставництва, коли досвідчені фахівці надають педагогам оперативну допомогу онлайн. Також можна розвивати мобільні консультаційні бригади, які періодично відвідують сільські школи для проведення профільних занять і діагностики. Крім того, важливим аспектом є систематичне підвищення кваліфікації вчителів через курси, тренінги та семінари, які орієнтовані на роботу в інклюзивному середовищі [15].

3. Економічні обмеження. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення сільських шкіл суттєво ускладнює створення комфортного та адаптованого інклюзивного середовища. Часто відсутні спеціальні навчальні матеріали, пристосовані меблі, технічні засоби та облаштовані ресурсні кімнати, що обмежує можливості дітей з ООП для повноцінної участі у навчанні. Для подолання цього бар'єра необхідно активізувати співпрацю між місцевими органами влади, підприємцями, неурядовими організаціями та міжнародними фондами, які можуть надати фінансову підтримку або обладнання. Участь громади у залученні ресурсів та реалізації спільних проєктів підвищує ефективність використання наявних можливостей і створює відчуття відповідальності за розвиток школи. Крім того, запровадження грантових програм і партнерських ініціатив допомагає вирішувати проблеми модернізації інфраструктури та закупівлі навчального обладнання [7].

4. Культурні стереотипи та консервативні цінності. У сільських громадах традиційні погляди на роль дітей з особливими освітніми потребами та місце інклюзії в освіті часто ґрунтуються на стереотипах і консервативних уявленнях. Це створює додаткові соціальні бар'єри, які перешкоджають прийняттю інклюзивних практик і можуть призводити до ізоляції таких дітей. Зміна цієї ситуації потребує тривалої і системної культурної трансформації, що включає просвітницьку діяльність, участь місцевих лідерів думок, церковних та культурних інституцій, які можуть впливати на громадську думку. Проведення інтеграційних заходів, спільних свят, фестивалів, спортивних змагань, де діти з різними можливостями беруть активну участь, сприяє формуванню толерантного ставлення та розуміння, що інклюзія є цінністю, а не обтяженням [9].

Таким чином, подолання зазначених бар'єрів у сільських школах можливо лише за умови комплексного підходу, що включає просвітницьку діяльність, розвиток кадрового потенціалу, активізацію ресурсної підтримки, культурну

трансформацію та системну співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу. Такий підхід не лише підвищить якість інклюзивної освіти, але й сприятиме формуванню толерантного соціального середовища у сільських громадах.

Висновки. Ефективна взаємодія між школою, родиною та громадою у створенні інклюзивного освітнього середовища залежить від багатьох взаємопов'язаних чинників. Позитивними є ті, що базуються на довірі, спільній відповідальності, підтримці та обізнаності. Водночас структурні та соціокультурні бар'єри можуть суттєво ускладнювати реалізацію інклюзії. Подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу: просвітницької роботи, залучення громади до стратегічного планування, професійної підготовки кадрів та розбудови інституційної спроможності освітніх закладів.

Розгляд тематики ролі школи, родини та громади у створенні інклюзивного освітнього середовища в умовах сільської місцевості засвідчує, що ефективна інклюзія є багатовимірним процесом, який охоплює не лише педагогічні інновації, а й соціальні трансформації. В основі інклюзивного підходу лежить уявлення про освіту як простір рівних можливостей, де всі учасники незалежно від особливостей розвитку, соціального статусу чи місця проживання мають право на повноцінну участь і підтримку.

Сільський контекст, попри свої об'єктивні труднощі (брак фахівців, ресурсне обмеження, стереотипне сприйняття інклюзії) містить у собі значний потенціал для побудови ефективного інклюзивного середовища. Такий потенціал реалізується через тісні соціальні зв'язки, високий рівень міжособистісної взаємодії, активність місцевих громад і готовність шкіл адаптуватися до потреб своїх учнів. У цьому процесі особлива роль належить батькам як безпосереднім учасникам освітньої взаємодії та громаді як середовищу соціального впливу й підтримки.

Аналіз сучасних підходів свідчить, що результативність інклюзії залежить не стільки від наявності формальних механізмів, скільки від здатності школи, родини й громади до партнерства, діалогу, спільного прийняття рішень. Успішна інклюзія у сільській школі можлива за умов усвідомленої взаємодії, підвищення обізнаності щодо цінностей інклюзії, інституційної гнучкості та цілеспрямованої підтримки як з боку держави, так і місцевого самоврядування.

Вдосконалення впровадження інклюзії передбачає комплексну підтримку освітньої, соціальної та ресурсної сфер. Системна інформаційно-просвітницька діяльність має охоплювати педагогів, батьків і громаду, підвищуючи обізнаність щодо цінності інклюзії та забезпечуючи обмін позитивним досвідом. Партнерство школи та громади сприяє залученню місцевих спільнот до розробки стратегій розвитку інклюзивної освіти та моніторингу результатів, що забезпечує активну участь громади у прийнятті рішень.

Підвищення кваліфікації педагогів, адаптація навчальних програм та диференційовані методики навчання є ключовими для ефективної інклюзії. Розширення ресурсної бази шкіл, створення ресурсних кімнат і мобільних команд фахівців забезпечує підтримку дітей з особливими освітніми потребами на місцях. Дієві комунікаційні механізми між школою та родинами через зустрічі, групи підтримки та онлайн-платформи дозволяють своєчасно реагувати на потреби учнів, а система моніторингу сприяє оцінці ефективності практик та внесенню необхідних коректив.

Отже, формування інклюзивного освітнього середовища у сільській школі є педагогічним і соціальним викликом, що потребує стратегічного партнерства та системного підходу. Впровадження цих заходів сприятиме підвищенню ефективності інклюзії, розвитку соціальної згуртованості та культури рівних можливостей у громадах.

Список використаних джерел

1. Бойчук Ю. Д. Організація партнерської взаємодії сім'ї і школи в контексті інклюзивної освіти. *Науково-методичний журнал*. 2021. С. 12–19. URL: https://znaayshov.com/FR/10764/Jerelo_2_2021-12-19.pdf.
2. Бородіна О. М., Прокопа І. В., Фраєр О. В. Оцінка інклюзивності сільських спільнот у складі територіальних громад: кейс Локачинської ТГ. *Ukr. socium*. 2021. Т. 4(79). С. 85–96. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/Usoc_2021_4_7.pdf.
3. Вебінари – Інклюзивна освіта на сайті проєкту «На Урок». *Освітній проєкт «На Урок»*. б. д. URL: <https://naurok.com.ua/upgrade/vebinari-po-inklyuzyvniy-osviti>.
4. Вельгас О. Методичний посібник «Партнерство школи і громади». *Освітній проєкт «На Урок»*. б. д. URL: <https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-partnerstvo-shkoli-i-gromadi-60138.html>.
5. Воротинцева О. О. Менеджмент інклюзивної освіти на рівні громади: роль та місце інклюзивно-ресурсних центрів. *Інклюзія і суспільство*. 2024. №2. С. 23–29. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/download/127/124>.
6. Грабовець І., Калашникова Л., Чорноус Л. Generalization of the issues with implementing inclusive education in Ukraine: Empirical findings from sociological research experience. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2022. Т. 10(3). С. 13–27.
7. Гроші на включення – як фінансують інклюзію різні країни. *Нова українська школа*. 2020. URL: <https://nus.org.ua/2020/08/13/groshi-na-vklyuchennya-yak-finansuyut-inklyuziyu-rizni-krayiny/>.
8. Дія.Освіта. Гендерна рівність та соціальна інклюзія в комунікаціях. *Дія.Освіта*. 2025. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/gender-equality-and-social-inclusion-in-communication>.

9. Єфременко А. Г., Луканська Г. А., Багно Я. В. Особливості впровадження інклюзивної освіти в Україні: виклики, стратегії та перспективи розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*. 2024. №6. URL: <https://reicst.com.ua/pmtp/article/view/2024-6-03-02>.
10. Звіт за результатами дослідження щодо доступу дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивної освіти у Львівській області. 2021.
11. Інклюзивна платформа курси статті про інклюзію. *Inclusium*. б. д. URL: <https://www.inclusium.org.ua/>.
12. Інклюзивне навчання. *МОН України*. б. д. URL: <https://mon.gov.ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.
13. Ісаєва О. В. Емпіричне дослідження результатів впровадження інклюзивного навчання (порівняльна характеристика). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2022. №42. С. 14–28. URL: <https://sj.udu.edu.ua/index.php/krsp/article/download/1259/1031>.
14. Кас'яненко О. М., Приходько Т. П., Салюк І. І. Особливості організації інклюзивного освітнього середовища в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. №13. URL: <http://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/download/463/343>.
15. Кравець О. Особливості професійної підготовки вчителя до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітньої школи. *DSpace of Korolenko Poltava National Pedagogical University*. б. д. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/>.
16. Лавренко С. О. Особливості взаємодії школи та сім'ї в умовах інклюзивної освіти. 2024. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstreams/9c60b309-ad41-4b53-bf74-1f5932420e29/download>.
17. Мицик Г. М. Роль опорного закладу освіти сільської територіальної громади в системі забезпечення надання корекційно-розвиткових послуг для

учнів з порушеннями мовлення. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. №203. С. 98–103. URL: <https://www.researchgate.net/publication/364453319>.

18. Прохоренко Л. І. Інклюзивність та безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами в умовах війни: експериментальне дослідження. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. Т. 4(116). С. 193–210. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744030/>.

19. Романенко О. Напрями просвітницької роботи з батьками дітей з особливими потребами на етапі включення в інклюзивний освітній простір. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2025. Т. 117(1). С. 183–198. URL: https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/download/221/194.

20. Сакалюк О., Черненко Н. Середовищний підхід в управлінні закладом освіти з інклюзивним навчанням. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. №2. С. 7–13.

21. Статистичні дані. *МОН України*. 2025. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>.

22. У Дніпрі діти з особливими потребами отримують безкоштовну допомогу від мультидисциплінарної команди. *Телеканал «ДніпроTV»*. 2025. URL: <https://dnipro.tv/news-dnipro/aktualnye-novosty/u-dnipro-dity-z-osoblyvymy-potrebamy-otrymuiut-bezkoshtovnu-dopomohu-vid-multydystyplinarnoi-komandy/>.

23. Череп А. В., Дашко І. М., Огренич Ю. О., Череп О. Г. (ред.). Цифровізація як інструмент забезпечення якості надання освітніх послуг з урахуванням європейського досвіду: Колективна монографія. *Запоріжжя: Видавець ФОП Мокшанов В. В.*. 2024.

24. Bryan J., Henry L. A model for building school–family–community partnerships: Principles and process. *Journal of Counseling and Development*. 2012. Т. 90(4). С. 408–412.

25. East Europe Foundation. Electronic school diaries. *Фонд Східна Європа*. б. д. URL: <https://eef.org.ua/en/elektronni-shhodennyky-ta-zhurnaly/>.
26. Epstein J. L., Sanders M. G., Simon B. S., Salinas K. C., Jansorn N. R., Van Voorhis F. L. School, family, and community partnerships: Your handbook for action. *Corwin Press*. 2002. (2nd ed.).
27. Kozibroda L., Turchuk I., Mukan N., Sadova I., Stepanyuk S. Aspectos sociopedagógicos da educação inclusiva de crianças nas escolas. *Revista Tempos E Espaços Em Educação*. 2022. Т. 15(34). DOI: <https://doi.org/10.20952/revtee.v15i34.1717>.
28. Budnyk O., Sydoriv S., Serman L., Lushchynska O., Tsehelnik T., Matsuk L. Inclusive education in rural schools of Ukraine: Challenges and prospects. *Zenodo*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6385741>.
29. Multidisciplinary teams. *European School Education Platform*. 2025. URL: <https://school-education.ec.europa.eu/en/discover/school-success-for-all/51-multidisciplinary-teams>.
30. Pulido Toro C. Translating professional learning about inclusive education into everyday classroom practice: A review of the literature. *Praxis Pedagógica*. 2004. Т. 24(36). С. 132–155.
31. The European Union, UNICEF and UNHCR join efforts to protect children on the move in Central America, Mexico and Southern Africa. *UNHCR*. 2021. URL: <https://www.unhcr.org/news/news-releases/european-union-unicef-and-unhcr-join-efforts-protect-children-move-central>.
32. Whole School Approach. *SENSE*. б. д. URL: <https://sense.edb.gov.hk/en/integrated-education/principles/whole-school-approach.html>.